

Een levensgevaarlijke ontdekking. Een angstaanjagende sekte.
Een bloedstollende jacht op de waarheid.

OPENBARING

JEROEN WINDMEIJER
TJARCO EVENBOER

GRATIS EERSTE HOOFDSTUKKEN

Een vurige thriller vol
geschiedenis, religie en spanning

€ 24,99 - PAPERBACK - 464 BLZ

Proloog

Jeruzalem, 1995

Het schemerde toen de twee tienerjongens voorbij de oude stadsmuren van Jeruzalem liepen. De eeuwenoude stenen weerkaatsten de laatste zonnestralen waardoor er een amberkleurige gloed over de stad lag. Het met bladgoud bedekte dak van de rotskoepelmoskee op de Tempelberg schitterde zo sterk dat het leek alsof die van binnenuit verlicht werd.

‘In Jeruzalem komt al het goede en al het slechte samen,’ zei de jongen die gedecideerd als een reisleader vooropliep. Hij sprak Engels met een onmiskenbaar Duits accent. ‘Het is de plek waar het hele universum zich heeft samengebaldd, waar al duizenden jaren lang de confrontatie tussen licht en duisternis plaatsvindt.’

‘Oké,’ antwoordde de ander en hij sjokte achter hem aan. Hij veegde zijn donkere krullen voor zijn ogen weg. ‘We gaan toch niet te ver weg? Ik wil straks met de rest mee uit eten.’

‘Nee, rustig maar. We zijn er al bijna.’

‘Je wilde iets uitpraten, zei je?’

‘We hebben de laatste weken nogal wat aanvaringen gehad.’

‘Dat klopt,’ zei hij en nonchalant schopte hij een steentje weg. Met zijn handen in de zakken, de schouders omlaag en de blik naar de grond gericht straalde hij uit dat hij overal wilde zijn, maar niet hier. ‘Het punt is...’ Hij keek zijn leeftijdgenoot aan. ‘Jij bekijkt het hele leven door een religieuze bril. Ik kan daar niet zoveel mee... Jij hebt een enorme passie voor je geloof, en echt, ik waardeer het als mensen ergens gepassioneerd over zijn. Ik heb dat met metalmuziek, bijvoorbeeld. Thuis in Nederland heb ik heel veel cd’s van metalbands en ga ik heel vaak naar concerten. Maar ik heb nooit de neiging om andere mensen tot metal te bekeren. Dát is het verschil tussen ons.’

Het is ook een beetje leven en laten leven, toch?’

‘Ja, ik weet dat ik soms vervelend kan zijn. Daarom juist wilde ik de lucht tussen ons een beetje te klaren.’

‘Ik heb op zich geen probleem met je. Het zou al helpen als je wat minder drammerig was.’

De Duitse jongen ging niet op die woorden in.

‘Hoe dan ook,’ zei hij, ‘het leek me goed om er een punt achter te zetten. Een einde te maken aan onze discussies.’

‘Als jij nou eens wat minder preekt,’ opperde de Nederlandse jongen met een vriendschappelijke glimlach, ‘dan zal ik wat minder op jouw preken reageren.’

Zijn metgezel knikte. In zijn ogen werd een fonkeling zichtbaar. ‘Kijk, dáár lopen we heen,’ zei hij en hij wees. Met zijn lange haar had hij in het stervende avondlicht iets weg van Jezus, die zijn discipelen door het heilige land leidde. ‘Het Dal van Hinnom. Het is nog vier-, vijfhonderd meter, maximaal.’

Zodra de zon definitief achter de heuvels was verdwenen, kleurde de lucht donkerpaars. De huizen op een van de heuvels heel in de verte leken op opeengestapelde blokken. De lichten in de huizen brandden en in het dal hing een serene stilte.

‘Nou, wat wilde je me hier zo graag laten zien?’ vroeg de Nederlandse jongen, toen ze op de plek waren aangekomen. Ze stonden op een uitstekende rots en hadden goed zicht over de vallei. ‘Het is hier wel erg mooi, dat moet ik toegeven.’

Hij deed zijn kleine rugzak af, zette die op de grond en deed wat rek- en strekoefeningen. ‘Ik ben een beetje stijf.’ Daarna tuurde hij weer over het dal, waar de kruinen van de loofbomen langzaam in silhouetten veranderden. Een moment ademde hij diep in en genoot hij zichtbaar van het uitzicht.

De ander deed ook zijn rugzakje af en haalde er een bidon uit waar hij het kleine, beschermende dopje vanaf haalde. In zijn andere hand hield hij een aansteker vast. Zonder aarzeling kneep hij hard in de bidon. Een dikke straal vloeistof spoot de rug van de Nederlandse jongen nat.

‘Wij zijn de wierook die Christus brandt voor God, zowel onder hen die worden gered als onder hen die verloren gaan...’

De jongen draaide zich om en lachte, half geamuseerd, half verontwaardigd. ‘Wat doe je nou, gek?’ vroeg hij. ‘Waarom spuit je me...’

Hij trok zijn neus op. ‘Is dat benzine?’

‘Voor de laatsten is het een onaangename geur die tot de dood leidt, voor de eersten een heerlijke geur die leven schenkt...’

Onmiddellijk kneep de jongen nog een keer in de fles en deze keer hield hij de brandende aansteker ernaast, zodat een tong van vuur eerst aan de kleding van de jongen likte, maar hem toen al snel in brand zette.

‘Help! Wat dóé je?!’ schreeuwde deze wanhopig uit.

‘Elke boom die geen goede vruchten draagt, wordt omgehakt en in het vuur geworpen,’ antwoordde zijn metgezel op rustige toon. ‘God heeft bepaald dat de maat der zonde in jouw leven vol is.’

Verwoed rukte de tiener aan zijn kleding, maar die plakte en smolt al snel aan zijn lichaam vast. Krijsend viel hij op zijn knieën en met grote ogen keek hij omhoog naar zijn vriend. ‘Help me dan,’ schreeuwde hij huilend, maar zijn reisgenoot gooidde juist meer benzine over zijn brandende lichaam.

De Duitse jongen staarde onverschillig naar het tafereel. Het geschreeuw zou bij ieder ander door merg en been gaan, maar hem deed het niets.

‘De oordelen van God zijn rechtvaardig.’

De jongen rolde over de grond, in een vergeefse poging het vuur te doven, maar doordat er steeds nieuwe brandstof werd toegevoegd was dit tevergeefs. In minder dan een minuut was hij veranderd in een brandende fakkel.

De Duitse jongen boog een klein beetje voorover, maar deinsde terug door de hitte. Hij moest bijna kokhalzen van de geur van verbrand vlees en haar.

‘Dit is je voorportaal,’ sprak hij emotioneel, als een rechter die een vonnis uitsprak. ‘Vanaf nu zul je voor eeuwig branden in de hel. God heeft mij naar je toegezonden om je op de juiste weg te wijzen. Je had je moeten bekeren toen het nog kon, maar je wilde niet luisteren naar mijn stem.’

Hij schopte een paar keer tegen het lichaam aan dat nog brandde, rookte en gloeide. Met zijn voet duwde hij de jongen toen over de punt van de rotsen heen waar hij zo kort ervoor nog maar van het uitzicht had genoten. Een doffe klap klonk. Hij keek over de rand, draaide de grote dop van de bidon

en goot het laatste restje benzine uit, als een waterval. Onmiddellijk vatte het smeulende hoofd opnieuw vlam en vanaf daar breidde het vuur zich over de rest van het lichaam uit.

Hij wierp de bidon de diepte in, opende de rugzak van de Nederlander en zag dat hij daar zoals altijd zijn moneybelt met zijn paspoort en bankpasje in had gedaan. Snel propte hij de rugzak, die verder niets bevatte, in de zijne en keek om zich heen.

Het was er nog net zo rustig als toen ze waren gekomen.

‘Jezus houdt de wan in zijn hand,’ mompelde hij zachtjes voor zichzelf uit toen hij op zijn gemak uit het dal wegliep. ‘Hij zal zijn dorsvloer reinigen en zijn graan in de schuur bijeenbrengen, maar het kaf zal hij verbranden in onblusbaar vuur.’

1

‘Op 11 april 2002 verzamelden tweehonderd gelovigen zich op een heuvel net buiten het Noord-Spaanse plaatsje Garabandal.’ De stem van Simon Ryevaar galmde door de grote collegezaal. De blikken van tientallen studenten rustten ofwel op hem, ofwel op het enorme scherm direct achter hem, waar de beamer een foto projecteerde van een grote groep mensen in een bergachtige omgeving. De zon was er al ondergegaan, maar de hemel gloeide nog na en een schitterend oranje-rood licht kleurde de horizon.

Op de gezichten van de gelovigen lag een tedere gloed, die hen de aanblik van engelen gaf. Ze keken allemaal omhoog en sommigen hadden de armen uitgestrekt, de handpalmen naar boven gericht. Velen zaten geknield op de grond, anderen stonden in een halve kring dicht bij elkaar.

‘Het dorpje Garabandal – niet ver van Santander, aan de Spaanse noordkust – genoot op dat moment al tientallen jaren enige faam als bedevaartsoord, omdat het in de eerste helft van de jaren zestig door de Moeder Gods zou zijn bezocht. Volgens de overlevering zou de Heilige Maagd er aan vier meisjes zijn verschenen.’

Simon drukte op een knopje van de afstandsbediening, waarna een nieuwe dia verscheen. ‘Hier is een foto van de vier meisjes op het moment dat zij Maria zagen. Geen van de andere mensen die op dat moment aanwezig waren, zagen wat de kinderen zagen, maar ze werden op hun woord geloofd.’

In de collegezaal klonk hier en daar wat gegrinnik.

Ook Simon kon een glimlach niet onderdrukken. ‘Ik weet het, ik weet het,’ zei hij, zijn handen in een verdedigend gebaar opgeheven, ‘het is niet erg overtuigend allemaal. Maar goed, daarom heet het natuurlijk ook *geloof*. Deze meisjes – ze zullen inmiddels ergens tussen de zestig en zeventig jaar oud zijn – raakten zichtbaar in extase en beweerden niet alleen de maagd Maria te hebben gezien, maar ook de aartsengel Michaël. De toegestroom-

de toeschouwers verklaarden achteraf dat ze de zienersjes hun tong zagen uitsteken om de communie in ontvangst te nemen. En wat denk je? Vanuit het niets lag er op alle vier de tongetjes een hostie. Een *creatio ex nihilo*. Een wonder!’

‘Ja, ja,’ zei een student die op de eerste rij zat. ‘Zijn er foto’s of videobeelden van dat zogenaamde wonder gemaakt?’

Simon schudde zijn hoofd. ‘Nee, helaas. Alle aanwezigen waren zo buiten zichzelf door het mirakel dat niemand op het idee kwam het op de gevoelige plaat vast te leggen. En in die tijd hadden mensen natuurlijk ook geen smart-phone bij zich om even een selfie te maken en op Facebook te posten. Maar nu komt het: de Heilige Maagd gaf de vier meisjes een goddelijke boodschap die betrekking had op het einde der tijden. De boodschap was héél concreet, want Maria noemde een dag en een uur! Ze fluisterde de kinderen in dat het op een grote feestdag op een donderdag om half negen ’s avonds zou gaan gebeuren. Eerst zou er een teken plaatsvinden, daarna een wonder, dan een waarschuwing en dan... het einde.’

De zaal hing aan Simons lippen. Als universitair docent was hij verbonden aan de opleiding Religiewetenschappen van de Universiteit Leiden. Van huis uit was hij cultureel antropoloog, gespecialiseerd in religieuze antropologie. Hij was gepromoveerd op een onderzoek naar godsdienstige groepen die meenden dat het einde der tijden nabij was. Simon was een bevlogen docent, geliefd bij zijn studenten om zijn grote betrokkenheid en zijn vermogen de lesstof helder voor het voetlicht te brengen. Binnen de opleiding was hij als niet-gelovige docent een beetje een vreemde eend in de bijt, maar zijn enthousiasme en diepe fascinatie voor de Bijbel en de figuur van Jezus compenseerden dat ruimschoots.

‘Noem dat maar concreet,’ grapte een studente die schuin voor Simon zat. ‘Met deze voorspelling kun je nog steeds alle kanten op, toch?’

‘Dat klopt,’ gaf Simon toe. ‘Toch was het voor bepaalde mensen concreet genoeg om er allerlei theorieën aan op te hangen. Een goed voorbeeld is deze man.’

Op het scherm verscheen de foto van een witte man in pak, een zestiger,

met borstelige wenkbrauwen en een brede krans grijs haar rond zijn hoofd dat van boven kaal was. Hij zag eruit als een boerenknecht op leeftijd, iemand die veel in de buitenlucht verkeerde.

‘Op deze foto zien we professor doctor Frans Rutten,’ sprak Simon, terwijl hij het zaaltje inkeek om de reacties van de studenten te peilen. ‘Deze man was een vooraanstaande Nederlandse politicus. ‘Hij geloofde in die vage voorspelling over het einde der tijden. Hij raakte in de ban van de zojuist behandelde eindtijdvoorspelling en kreeg iets wat je “eindtijdkoorts” zou kunnen noemen: hij geloofde ineens rotsvast in een naderend einde van de wereld en een spoedig op handen zijnde Wederkomst van Christus.’

‘Héél intelligent, maar toch een klap van de molen gekregen,’ merkte dezelfde studente van zo-even op.

‘Dat zou je kunnen stellen, ja,’ zei Simon. ‘Maar zoals vaak met eindtijdpredikers wist de beste man toch een schare volgelingen te verzamelen, waaronder veel zieken die in Garabandal genezing hoopten te vinden. Met een karavaan bussen en auto’s vertrokken hij en zijn volgelingen naar het Spaanse dorpje, waar ze zich op die bewuste avond op de heuvel verzamelden om al zingend en biddend het einde der tijden af te wachten.’

‘En,’ zei een student, ergens in het midden van de zaal, ‘kwam Jezus die avond terug?’

Door de hele collegezaal klonk geginnik.

‘Dat wij hier met zijn allen zitten toont aan dat de voorspelling niet klopte – zoals altijd liep het met een sisser af. Maar de man hield vol dat het einde wel degelijk zeer nabij was. Hij geloofde dat hij ergens een rekenfout moest hebben gemaakt. En daarmee reageerde hij precies zoals bijna alle eindtijdpredikers reageren wanneer hun profetie niet uitkomt. Vaak wordt de datum van het einde naar voren geschoven, en bepaalt men een nieuwe dag en tijd. Soms zegt men dat het uitblijven van het einde een test voor het geloof van de groep was, of men geeft de schuld aan de media, de overheid of aan de zondige wereld. En zo nu en dan wordt de eindtijd “vergeestelijkt”: die is dan wel degelijk begonnen, maar niet op de manier waarop wij mensen die kunnen zien. Geloof me, jongelui, in mijn leven heb ik al zoveel eindtijdpredikers

voorbij zien komen. In alle gevallen bloedde hun beweging dood nadat Jezus niet op de verwachte datum was verschenen, maar even vaak vond de beweging zichzelf gewoon opnieuw uit.’

Achter in de zaal ging een deur open. Een meisje met donkerblond, half-lang haar liep geruisloos de zaal in. De les was al een kwartier bezig. Om de laatkomer niet in verlegenheid te brengen, deed Simon alsof hij niets had gemerkt.

‘Om de psychologie achter deze – in ons geval christelijke – “eindtijdbewegingen” goed te kunnen begrijpen, moeten we eerst hun fundament onderzoeken,’ ging Simon verder. ‘En dat brengt ons bij de Bijbel, en vooral bij het Nieuwe Testament, waar Jezus zijn beroemde “eindtijdvoorspellingen” doet.’

Vanuit zijn ooghoeken zag hij dat het meisje dat te laat was gekomen op haar plek was gaan zitten, maar omdat ze omlaag keek, was haar gezicht niet goed te zien. Het blauwe licht dat omhoog scheen, verraadde dat ze op haar telefoon zat te kijken.

Toen ze even naar Simon opkeek trof haar blik hem als een bliksemflits. Een onrustig, koortsachtig gevoel trok door zijn lichaam.

Dat postuur. Dat haar, en de manier waarop het langs haar gezicht valt.

Zijn hartslag versnelde, hij kreeg het warm onder zijn overhemd. Er viel een lange, ongemakkelijke stilte. Sommige studenten keken op.

Een fractie van een seconde voelde hij de hoop in zijn hart opvlammen. Altijd die hoop, die gekmakende hoop. Hoe langer hij naar de jonge vrouw staarde, hoe sterker het gevoel werd.

Er ontstond wat geroezemoes in de zaal – de studenten leken zich af te vragen wat er aan de hand was.

‘Annabel?’ vroeg Simon, met weinig overtuiging in zijn stem.

Het meisje had duidelijk niet door dat Simon het tegen haar had.

‘Annabel?’ zei Simon, iets luider nu. Hij kwam achter zijn bureau vandaan en deed in het gangpad een paar stappen in haar richting. Hij voelde hoe hij begon te zweten. Om hem heen was het inmiddels doodstil geworden, het leek alsof alle aanwezigen hun adem inhielden.

Na drie, vier passen was hij nog maar twee meter van de jonge vrouw ver-

wijderd. Ineens keek ze weer op. Een gezicht dat hij meende nooit eerder te hebben gezien, staarde hem met grote ogen aan.

Simon kreeg een knalrode kop.

‘Sorry, sorry,’ verontschuldigde het meisje zich, terwijl ze haar telefoon snel op de lege stoel naast zich neerlegde. Daarna haalde ze haar *airpods* uit haar oren en legde ze voor zich op tafel. Haar hoofd was inmiddels minstens zo rood als dat van Simon. ‘Mijn excuses, meneer Ryevaar,’ stamelde ze. ‘Ik was... Dit had echt even haast. Ik móést dit berichtje even beantwoorden. Mijn moeder ligt in het...’

‘Het is al goed,’ zei Simon, achterstevoren terug naar zijn bureau lopend. ‘Het is al goed. Sorry, ik had je voor iemand anders aangezien.’ Hij legde zijn rechterhand op zijn borst, als in een verontschuldigend gebaar, maar het was eigenlijk een poging om zijn hevig bonzende hart onder controle te krijgen.

Inmiddels was hij vertrouwd met de stekende pijn die naar boven kwam wanneer zijn hoop hem voor de zoveelste keer bedroog.

Simon nam weer plaats achter zijn bureau. Hij nam enkele slokken water in een poging weer wat rustiger te worden. Hoewel hij dit regelmatig meemaakte en zich altijd bleek te hebben vergist, was hij iedere keer toch weer even van de kaart.

Het duurde een tijdje voordat hij zijn gejaagde ademhaling weer onder controle had.

Je dochter komt niet meer terug, Simon.

‘Waar waren we gebleven?’ probeerde hij op een zo rustig mogelijke toon te zeggen, maar hij voelde zich een dronkaard die door duidelijk te articuleren zijn dronkenschap probeerde te verhullen.

Ze leefde misschien niet eens meer.

2

Thomas Weissenberg nam een trekje van de *nargileh*, zijn waterpijp. Daarna roerde hij in het hoge theeglas totdat de twee suikerklontjes volledig waren opgelost. Met de duim en wijsvinger van zijn vrije rechterhand omvatte hij voorzichtig de dunne rand van het glaasje, maar hij merkte direct dat de thee nog te heet was om te drinken. Hij zette het terug op het lage tafeltje.

‘Alles in orde, *efendim?*’ vroeg de ober.

‘Alles in orde, Hüseyin,’ antwoordde Thomas. Hij voelde hoe het zweet zich boven zijn wenkbrauwen verzamelde. De hitte hier wende nooit helemaal.

‘Kan ik u nog van iets voorzien?’

‘Bedankt, *abi*,’ zei Thomas, en klopte goedmoedig op zijn buik, waar de knoopjes van zijn overhemd zichtbaar onder hoogsparing stonden. ‘Ik probeer een beetje hierop te letten.’

De ober trok zich terug, terwijl Thomas een nieuwe teug van zijn *nargileh* nam. Het water in de versierde glazen houder borrelde even hevig en kwam vervolgens weer tot rust. Thomas probeerde te verzitten om een comfortabele houding te vinden op de grote zitzak.

Café-restaurant *Dünya* was zijn stamplaats, de plek waar hij altijd even tot zichzelf kon komen. Het terras waar hij zat, had een afdak dat bestond uit gevlochten rieten matten. Rondom de lage tafeltjes – in feite kunstig bewerkte zilverkleurige dienbladen die los op een houten frame rustten – stonden in groepjes telkens vier bontgekleurde zitzakken. Op de achtergrond klonk rustige Turkse muziek. In zijn eerste jaren hier had hij wel eens cassettebandjes gekocht, maar thuis in Keulen hadden die toch niet hetzelfde geklonken als in deze omgeving.

Vanaf waar hij zat, had hij een mooi uitzicht op de vallei. Het stadje Göreme was vervlochten met het landschap; de imposante rotsen staken als puntmutsen boven de zandkleurige huizen uit. Door de eeuwen heen had zich

hier in Cappadocië een grillig, sprookjesachtig landschap gevormd doordat wind- en watererosie het zachte vulkanische tufsteen hadden verweerd. Op die manier waren de beroemde, natuurlijk gevormde pilaren ontstaan – zuilen en torens of schoorstenen tot wel veertig meter hoog.

In de middeleeuwen hakten christelijke monniken kerken uit in de zachte rotsen, die ze vanbinnen met prachtige fresco's versierden. De vallei van Göreme, waar een bijzonder groot aantal van deze kerken bij elkaar lag, was inmiddels een nationaal park en was door de UNESCO tot werelderfgoed uitgeroepen. Overdag, en dan met name in de zomer als de onbarmhartig hete zon de temperatuur tot een kookpunt bracht, had de streek veel weg van een woestijn. Maar als het 's avonds wat koeler werd, dan was er niets heerlijker dan over de verlaten paden een wandeling te maken, met een schitterende sterrenhemel boven je hoofd.

Voorzichtig nipte hij van zijn thee en gelukkig sloot hij zijn ogen. De verzengende warmte maakte hem doezelig. Hij wist dat hij moest oppassen nu niet in slaap te vallen, al was de verleiding groot na de uitgebreide lunch, de waterpijp en het heerlijke kopje zoete thee.

In de verte klonk een ronkend geluid, dat langzaam dichterbij kwam.

'Professor Weissenberg,' klonk een stem boven het geronk uit. 'Professor Weissenberg!'

Thomas keek in de richting van waar het geluid vandaan kwam en zag Umut Ev, een ambitieuze studente die dit jaar voor het eerst deel uitmaakte van zijn team. Ze zat op een van de quads die het team gebruikte om korte afstandjes mee af te leggen – een uiterst handig vervoermiddel voor het ruige terrein van Cappadocië.

Thomas gaf leiding aan een groep archeologen en archeologisch medewerkers, in dienst van het aan de *Universität zu Köln* verbonden *Archäologisches Institut*, in samenwerking met de *Erciyes Üniversitesi* uit Kayseri, en daarbij beschikte hij over een aantal enthousiaste, zowel Duitse als Turkse, studenten. Systematisch speurden ze het hele gebied af op zoek naar verborgen holttes en ze brachten reeds bekende grotten gedetailleerd in kaart. Ook grotten die ze al kenden, konden soms voor grote verrassingen zorgen doordat ach-

ter een muur onverwacht nóg een ruimte bleek te zitten of doordat onder het stof van eeuwen een wonderschoon fresco of een primitief kruis verborgen was.

Umut draaide vol ongeduld aan de gashendel van de quad, die gromde als een levensgrote bromvlieg en daarbij een wolk blauwe uitlaatgassen uitstootte. ‘U moet komen,’ zei ze. ‘Snel.’

Als Thomas op vrouwen zou vallen – en als hij vijftientig jaar jonger was geweest – zou Umut absoluut zijn type zijn geweest. Haar diepzwarte haren, deels verborgen onder een felrode bandana, had ze slordig opgestoken. Op haar voorhoofd prijkte een groot formaat zonnebril, daaronder waren haar groene ogen zichtbaar. Zelfs vanaf deze afstand zag Thomas de fonkelende blik die hij van haar had leren kennen.

‘Kom even hier,’ riep hij terug, en gebaarde haar dichterbij te komen.

Umut schudde gedicideerd het hoofd. ‘Nee, professor... Ik weet dat dit moment voor u heilig is en dat we u alleen in uitzonderlijke gevallen mogen storen...’

‘En dit is...?’ vroeg hij.

‘Dit is zo’n moment, professor.’

Thomas stond op uit de logge zitzak, wat nog niet meeviel, en stootte daarbij het theeglaasje om. Nog wat stijf van het zitten liep hij naar Umut toe. ‘Wat is er dan?’

Ze negeerde zijn vraag. ‘Kom maar gauw achterop zitten.’

Thomas kon zich niet voorstellen dat ze hem zou komen ophalen als het niet heel erg dringend was. Hij ging zitten en legde losjes zijn armen om haar middel.

Umut keek een moment om zich heen en bracht de quad voorzichtig in beweging.

Toen ze na een tijdje de geasfalteerde hoofdweg verlieten en ze op hobbeliger terrein kwamen, verstevigde hij zijn grip. De warme wind waaide door Thomas’ haren, terwijl Umut met een pittig vaartje doorreed, behendig de kuilen op de stenige bergpaden ontwijkend. In hun kielzog dwarrelde het stof op als in een kleine zandstorm.

De bizarre rotsformaties maakten Cappadocië beroemd. Thomas was letterlijk de tel kwijtgeraakt hoe vaak hij hier was geweest. Hij had de rotsen zo vaak gezien dat hij soms vergat hoe bijzonder ze waren. Als jonge student archeologie had hij hier enkele zomervakanties deelgenomen aan opgravingen en aan het in kaart brengen van de kunsthistorische rijkdom van de provincie. Later had hij zich met zijn promotieonderzoek op de turbulente geschiedenis van het christendom in dit gebied gericht.

Het woestijnstof waaide op rondom de quad. Thomas sloot zijn ogen om te voorkomen dat hij zand in zijn ogen kreeg.

‘Kun je echt niets zeggen?’ schreeuwde hij voor zich uit, tegen haar achterhoofd aan.

Ze draaide haar gezicht half om zonder hem aan te kijken. ‘U moet het met eigen ogen zien, professor. Maar ik denk dat u heel erg blij zult zijn. Ik heb niemand anders in het team erover verteld.’

‘Hoe bedoel je?’

Umut nam kort gas terug, waardoor het geraas iets afnam. Ze boog haar hoofd nog iets verder naar achteren. ‘Ik vertrouw niet iedereen daar.’

Thomas kon ergens wel begrijpen dat Umut op haar hoede was. In het verleden had hij als teamleider meer dan eens iemand van de opgraving weg moeten sturen.

Thomas was zelf echter minder voorzichtig dan Umut – misschien vanuit zijn grote vertrouwen in de mens. Vanuit een soort kinderlijk enthousiasme schreeuwde hij bijzondere ontdekkingen het liefst van de daken. Bovendien waren er op dit moment geen mensen bij hem in dienst bij wie hij een slecht gevoel had. De meesten kende hij al van eerdere graafseizoenen. De vier, vijf nieuwe gezichten die erbij waren gekomen, waren óf door hem zelf in Keulen uitgekozen of door zijn collega Ergün Altıntaş van de Universiteit van Kayseri.

‘Vroeg niemand waarom je ineens wegging?’ schreeuwde Thomas in haar oor. Er waaide zand in zijn ogen. Hij kneep ze toe en wreef er met zijn vingers in.

Ze schudde haar hoofd. ‘Ik heb verteld dat ik bij mijn ouders ging lunchen.’

Umut was opgegroeid in een klein dorpje dat net buiten Ürgüp lag, het stadje op nog geen tien kilometer afstand van Göreme dat in de regio een centrumfunctie vervulde. Haar familie beschikte over een lappendeken aan kleinere en grotere veldjes die verspreid door het landschap lagen; ze verbouwden druiven die ze op de markt in het stadje verkochten.

Umut nam gas terug – ze waren bijna bij de plek waar het onderzoek zich in deze maanden concentreerde. Tegen Thomas' verwachting in sloeg ze een klein geitenpaadje in dat nauwelijks breed genoeg was voor de quad. Takken van de stugge struiken sloegen tegen Thomas' benen aan. Hij vroeg zich af waar Umut hem in vredesnaam heen wilde brengen. Dit was niet de locatie waar ze met het onderzoek bezig waren.

'We zijn er echt bijna,' schreeuwde Umut voor zich uit.

Soms verbaasde Thomas zich erover dat ze na meer dan twintig jaar graven nog steeds op nieuwe zaken stuitten, maar het gebied dat zijn team als onderzoeksterrein had was enorm uitgestrekt. Er waren ook nog eens zo'n veertig ondergrondse steden, die soms wel achttien verdiepingen telden en plaats aan een kleine twintigduizend mensen hadden kunnen bieden. In lang vervlogen tijden hadden vervolgte christenen die uit het zicht van islamitische veroveraars probeerden te blijven zich daar schuilgehouden.

Amper een minuut later bereikten ze een open plek waar Umut de quad parkeerde. Toen ze de motor had uitgeschakeld, was de stilte oorverdovend.

Ze stapten af. Thomas wreef een paar keer over zijn oren tegen het plotse linge suizen en daarna over zijn ogen om ze stofvrij te maken.

'Aan het eind van de ochtend ging ik een klein stukje lopen,' zei Umut, terwijl ze voor Thomas uitliep. 'Ik zag een hagedisje wegschieten, een rotsspleet in. Daar.' Ze wees met haar vinger.

Thomas kneep zijn ogen tot spleetjes, de felle zon op de rotsen verblindde zijn zicht.

'Ik liep erheen en ging op mijn knieën zitten om wat stenen weg te halen en al snel ontstond er...'

'Een doorgang,' maakte Thomas haar zin af.

'Precies,' zei Umut. 'Van binnenuit zie je het beter, maar over een lengte

van een paar meter zijn hier stenen opgestapeld. Als je die weghaalt, heb je een opening van wel vijf, zes meter lang en misschien wel twee meter hoog.’

‘Je bent naar binnen gegaan?’ Thomas keek haar berispelend aan.

‘Ik weet dat het tegen de voorschriften is,’ verontschuldigde ze zich, ‘maar ik was te nieuwsgierig. Ik dacht: ik kruip er een heel klein stukje in. Ik had de zaklamp van mijn telefoon aangedaan.’

Ze hadden in het team de afspraak nooit alleen een grot of oude ruimte in te gaan, want als je op zo’n moment iets overkwam, zou niemand weten waar je was.

‘En toen?’ vroeg Thomas ongeduldig.

‘Kom maar kijken.’ Ze haalden wat stenen weg zodat er een doorgang ontstond. Umut knipte de zaklamp van haar telefoon aan en liet zich door haar knieën zakken.

Thomas volgde haar voorbeeld en als twee eenden waggelden ze naar binnen. Na een meter was het al hoog genoeg om goed rechtop te kunnen staan. Er hing een klammige kou, een vreemd contrast met de droge hitte van zo-even.

Thomas scheen om zich heen en probeerde zich te oriënteren. Fijne deeltjes dansten als sterrenstof in de baan van het licht. Hij schatte de ruimte waar ze stonden een kleine twintig meter diep en circa tien meter breed. De haksporen in de muren en op het plafond waren nog goed te zien.

Onmiddellijk vielen hem vier verweerde pilaren op die het ruwe plafond een meter of drie, vier boven hen leken te stutten. Ze stonden in een vierkant, op een perfect gelijke afstand van elkaar.

‘Zo op het eerste gezicht lijkt het een ceremoniële plaats te zijn geweest,’ zei Thomas. ‘Gezien de historische context van deze omgeving denk ik dan toch algauw aan een kerk.’

‘Dat was ook mijn eerste gedachte,’ zei Umut. ‘Maar het vreemde is dat iedere versiering ontbreekt. Geen mozaïeken, geen fresco’s... Er is nergens verf gebruikt. Alle kerken die we gevonden hebben zijn hooguit duizend jaar oud, maar deze...’

Thomas zocht haar blik. Daarna maakte hij haar zin af. ‘Lijkt véél ouder.’

3

Het hoorcollege was bijna afgelopen. Simon probeerde zich te concentreren op een van de laatste onderwerpen en meed oogcontact met de studente die hij had aangezien voor zijn verdwenen dochter. Om zich een houding te geven pakte hij het stapeltje A4'tjes met de tekst voor zijn college, al kende hij die uit zijn hoofd. Hij legde de papieren weer neer.

‘Ik wilde het nog even met jullie hebben over de Bijbelse eindtijdprophetieën. Voor christenen... Voor christenen zijn de belangrijkste voorspellingen over het einde van de wereld de profetieën van Jezus. Volgens Jezus zou het komende einde der tijden zowel de vernietiging als de complete vernieuwing van de aarde zijn. Een sterven én een wedergeboorte eigenlijk – net zoals hij zelf later stierf en uit de dood zou zijn opgestaan. Volgens Jezus moest éerst het oude verdwijnen – iets wat gepaard zou gaan met allerlei rampen, oordelen en catastrofes. Daarna zou het nieuwe aanbreken: een compleet nieuwe hemel en aarde. Het grote probleem met Jezus’ voorspellingen over het einde der tijden is echter,’ en Simon liet een dramatische stilte vallen, ‘dat deze aantoonbaar nooit zijn uitgekomen.’

Een moment liet Simon zijn blik over de gezichten van zijn toehoorders dwalen. Hij observeerde hun blikken en probeerde hen te peilen. Uit ervaring wist hij dat hij zich op glad ijs begaf – in de zaal zaten ook zeer gelovige studenten, die moeite hadden met sommige van zijn uitspraken.

Toen Simon Ryevaar als student in Leiden aankwam, had hij zichzelf nog als gelovig beschouwd. Maar in de loop van twee, drie jaar was dat geloof langzaam maar zeker afgebromd – hij noemde zichzelf sinds zijn “ontkering” agnost. Zo was hij in zijn tweede jaar bij Religiewetenschappen vakken gaan volgen over de totstandkoming van het Nieuwe Testament. De grondige analyse van de verschillende bijbelhandschriften en de grote inconsistenties in de evangeliën hadden hem doen inzien dat de Bijbel eerst en vooral men-

senwerk was. Zijn fascinatie voor dit boek was er niet minder door geworden – misschien zelfs wel integendeel. Voor hem was de Bijbel een onuitputtelijke bron van verhalen vol diepe levenswijsheden die tot op de dag van vandaag zeggingskracht hadden.

‘Zoals jullie wellicht weten,’ ging Simon verder, ‘vergiste Jezus van Nazareth zich. En ik kan die stelling goed onderbouwen.’

Simon nam enkele slokken water. Het trillen van zijn handen was gelukkig voorbij. Hij zag dat een paar studenten onrustig op hun stoel heen en weer schoven – precies de studenten van wie hij dat ook had verwacht.

‘Let op,’ zei Simon. Na een tikje op de afstandsbediening verscheen een nieuwe dia op het scherm. ‘In Mattheüs 24, Marcus 13 en Lucas 21 vinden we de eindtijdvoorspellingen van Jezus. Hij waarschuwt zijn discipelen daar voor het komende einde van de wereld en beweert dat geen steen op de andere zal blijven – alles zal verwoest worden. Hij vertelt hoe er eerst oorlogen en natuurrampen zullen plaatsvinden, hoe er hongersnood en pest zal uitbreken, hoe er valse profeten zullen opstaan, en hoe er massale vervolging van gelovigen zal losbreken, culminerend in een wereldwijde eindtijdoorlog. Vervolgens zouden er bizarre wondertekenen aan de hemel verschijnen, gevolgd door de Wederkomst van Jezus Christus, waarna alle gelovigen door engelen bij Jezus gebracht worden en zijn koninkrijk aanbreekt. Maar dán ineens doet Jezus een radicale uitspraak...’

Met het lichtpuntje in de afstandsbediening van de beamer scheen hij langs de woorden, terwijl hij ze voorlas.

²⁹ Zo moeten jullie ook weten, wanneer je die dingen ziet gebeuren, dat het einde nabij is. ³⁰ Ik verzeker jullie: deze generatie zal zeker nog niet verdwenen zijn wanneer al die dingen gebeuren.

[Marcus 13: 29-30; zie ook: Mattheüs 24:32-34, Lucas 21:29-32]

‘Jezus eindigt zijn voorspellingen dus met een buitengewoon heldere tijdsindicatie: het zal gebeuren tijdens *zijn* generatie. In het Joodse denken rekent men doorgaans veertig jaar voor een generatie. Dat zie je ook terug in de

Joodse Torah: omdat de generatie die uit Egypte bevrijd werd het beloofde land niet in mocht, verbleef het volk veertig jaar in de woestijn. Dat betekent dat Jezus beweerde dat het einde van de wereld *binnen veertig jaar* zou aanbreken. Is het niet wonderlijk? Dat is zelfs heel wat concreter dan een donderdag om half negen, niet?’

Er werd gegrinnikt in de zaal.

‘Al mijn hele leven lang zie ik predikers komen en gaan die beweren dat het einde nu echt nabij is. Iedere keer als er weer een wonderlijk astronomisch verschijnsel is, als er een oorlog uitbreekt, ergens een aardbeving plaatsvindt of hongersnood uitbreekt.’ Simon plukte peinzend aan zijn baardje, een zenuwtrekje waar zijn vrouw Barbara vroeger weleens stapelgek van werd. ‘Toen de wereldwijde COVID-19-pandemie uitbrak, werd ook weer verwezen naar Jezus’ voorspellingen, precies zoals enkele jaren eerder gebeurde bij SARS, bij Ebola of, een eeuw eerder, bij de Spaanse griep. Om de haverklap laait de “eindtijdkoorts” in geloofskringen op, en zo gaat het al tweeduizend jaar lang – al is het de laatste twintig jaar door de opkomst van sociale media en het internet alleen maar erger geworden. Tegenwoordig hebben we toegang tot al het nieuws van over de hele wereld, en er zijn altijd wel ergens oorlogen, epidemieën, of rampen... Dus voor de mensen die in onze tijd de eindtijd willen zien, zijn er altijd genoeg tekenen.’

Simon toonde een nieuwe dia waar in een grote grafiek gekleurde lijntjes van linksboven naar rechtsonder liepen. ‘Maar wisten jullie dat het aantal oorlogen in de laatste honderd jaar wereldwijd juist gigantisch is afgenomen? Hetzelfde geldt voor de honger en ook zijn we nog nooit zo succesvol geweest in het indammen van ziekten als nu. Toch *lijkt* het alsof het steeds slechter met de wereld gaat, simpelweg omdat tegenwoordig het nieuws van over de hele wereld onze huiskamers binnenkomt. Eindtijdkerken blijven dus als paddenstoelen uit de grond schieten. Maar al die predikers, dominees en theologen lijken massaal blind voor dat éne zinnetje aan het einde van Jezus’ rede. Als Jezus’ voorspellingen waar zouden zijn, zou alles wat hij beschrijft al *láng* plaatsgevonden moeten hebben.’

Simon ging weer aan zijn bureau zitten. ‘Kortom: Jezus was er oprecht van

overtuigd dat het einde der tijden en het koninkrijk van God in de éérste eeuw zou aanbreken. Als we geloven dat Jezus de woorden rond het jaar dertig uitsprak, dan betekent dat dat ergens rond het jaar zeventig – veertig jaar later – toch echt het einde gekomen had moeten zijn. Maar het gebeurde niet. Hij had zich vergist.’

Een student stak zijn hand op. Simon kende hem – de jongen behoorde tot het groepje diepgelovige studenten.

‘Zeg het eens, Alexander,’ zei Simon.

‘Ik stoor me aan het gemak waarmee u stelt dat Jezus zich vergist. Ik denk dat u zich juist vergist. Er is een heel eenvoudige verklaring die u blijkbaar over het hoofd heeft gezien.’

‘Namelijk?’ vroeg Simon, die al vermoedde met welke tegenwerping zijn student zou komen.

‘Ik heb altijd begrepen dat er in die Bijbeltekst niet een generatie wordt bedoeld, maar een geslacht. In dat geval bedoelde Jezus heel eenvoudig dat het Joodse geslacht niet verdwenen zal zijn voordat het einde komt.’

De mensen in het groepje om Alexander heen knikten geestdriftig.

‘Nee, nee,’ zei Simon, die in deze discussie dit argument altijd maar weer voorbij zag komen. ‘Dat is een bekende tegenwerping, maar hij houdt geen stand. Ik zou het bijna een wanhopige poging van theologen noemen om maar in Jezus’ voorspellingen te kunnen blijven geloven. Zonder er al te diep op in te gaan – vraag het je docent Grieks maar eens – is deze redenering in de eerste plaats taalkundig gezien onjuist. Het woord “genea” wordt overal in het Nieuwe Testament als “generatie” vertaald. En daarnaast zou het ook nog eens tegen een heleboel andere uitspraken van Jezus indruisen. In de evangeliën staan nog veel meer teksten waarin Jezus beweert dat zijn generatie zo goddeloos was dat ze de “maat van de zonde” bijna vol zouden maken en het eindtijdoordeel over zichzelf afriepen. En kijk eens naar deze tekst in het evangelie van Marcus.’

Simon klikte op het apparaatje en de tekst schoof in beeld.

‘Ik verzeker jullie: sommigen die hier aanwezig zijn, zullen niet sterven voordat ze de komst van het koninkrijk van God in al zijn kracht hebben meegemaakt.’

[Marcus 9:1]

‘Bij deze tekst zie je goed dat je niet met het Grieks kunt goochelen,’ zei Simon, terwijl hij naar het scherm wees. ‘Jezus zegt hier duidelijk dat sommige van zijn toehoorders nog in leven zullen zijn als het Godsrijk aanbreekt.’

Simon ging op zijn bureau zitten en keek de zaal in. ‘Jullie zien het: Jezus zat er volledig naast met zijn wonderlijke profetieën. En als hij nou niet zulke stellige uitspraken had gedaan over wannéér het allemaal zou gaan gebeuren, zouden we nog steeds kunnen volhouden dat zijn voorspellingen óóit uit zullen komen. Maar zijn tijdsclaims bepaalden ook direct de houdbaarheidsdatum van zijn profetieën. Of je het nu leuk vindt of niet: Jezus predikte geen “einde der tijden” dat pas tweeduizend jaar later plaats zou vinden. Hij geloofde en predikte dat het einde nabij was, dat hij spoedig, écht spoedig, zou terugkeren om de wereld te oordelen en een nieuw tijdperk te laten aanbreken. Maar helaas: aangezien we hier allemaal nog zijn, kunnen we veilig concluderen dat het niet is gebeurd. Er is géén wederkomst van Jezus geweest en er is geen nieuwe hemel en aarde aangebroken.’

4

Thomas kreeg kippenvel. Het was hem niet duidelijk of het kwam door de kou in de grot, of door zijn toenemende opwinding over Umuts vondst.

‘Waar ik ook kijk,’ zei hij, ‘ik zie nergens een afbeelding van Christus, nergens fresco’s van heiligen met aureolen of gevleugelde engelen. Dat is zeer ongewoon.’

Umut knikte. Het licht van de zaklamp deed haar ogen glinsteren.

‘Zoals je weet werden kerken in Cappadocië vanaf de achtste en negende eeuw – na de Byzantijnse iconoclastische periode – uitbundig beschilderd,’ legde Thomas uit. ‘Enkele eeuwen daarvoor – zo’n beetje vanaf de vierde eeuw na Christus – waren in deze omgeving kleine kluizenaarsgemeenschappen actief. Monniken hakten hun kloostercellen uit in de zachte steen en hielden de versiering tot een minimum beperkt. Maar dit lijkt niet op zo’n kluizenaarsvertrek. Het heeft duidelijk de constructie van een heilige plek, een kerk.’

Hij keek Umut aan. Het licht van de zaklamp wierp een schokkerige schaduw op de wand achter haar. ‘Kerken met fresco’s vinden we in deze omgeving heel veel; kluizenaarsvertrekken uit de periode daarvoor ook nog wel. Maar een ceremoniële ruimte als deze, die niet in een van die categorieën viel, nog nooit.’

Zijn oog viel op twee karaffen en een schaal, die in stukken op de grond in een hoek lagen. De karaffen hadden een ranke hals van een centimeter of vijftien lang, en een brede schenktuit. Ze waren onversierd en ongeglazuurd.

‘En dit is niet alles,’ zei Umut. ‘Kom eens hier kijken.’ Ze ging hem voor naar een van de pilaren en richtte haar licht op een plek op ongeveer een halve meter boven de grond.

Thomas bracht zijn gezicht wat dichterbij. ‘Fantastisch, Umut,’ stamelde hij, toen hij het zag.

Er waren drie kruizen naast elkaar in de rotswand gekrast, waarvan de middelste iets boven de andere twee uitstak – duidelijk de drie kruizen van Golgotha, met die van de Verlosser in het midden.

‘Fascinerend,’ zei Thomas.

‘Wacht,’ zei Umut. ‘Er is nog meer.’

‘Nóg meer?’ vroeg Thomas verbaasd. ‘Wat je me tot nu hebt laten zien, is al spectaculair!’

Umut liep naar een muur en scheen haar zaklamp er van voren op.

‘Ziet u het?’ vroeg ze geheimzinnig.

Thomas kwam dichterbij. ‘Ik begrijp niet wat je bedoelt. Schijn eens vanaf de zijkant.’

Umut bracht de zaklamp dichterbij de muur. Door de langere schaduwen werd het reliëf van de muur veel duidelijker zichtbaar.

‘Hier is duidelijk een vis ingekerfd, ziet u? En eronder kun je met enige fantasie een ‘ι’ zien,’ – ze streek met een bijna teder gebaar over de inkeping die niet meer dan een willekeurige kras leek – ‘en hier de Griekse letter chi χ... Dan een rondje dat een theta θ zou kunnen zijn, hier een úpsilon υ en ten slotte een sigma ζ...’

ι χ θ υ ζ

‘Je hebt gelijk,’ zei Thomas, die merkte dat hij zijn adem had ingehouden terwijl zij letter voor letter de inscriptie was afgegaan. ‘Het is een ichtus.’

Ichtus was het Griekse woord voor “vis”, waarbij de letters een afkorting vormden – ze stonden voor Ièsous Christos Theou Uios Sootèr: Jezus Christus, Gods Zoon, Redder. De primitief getekende vis was onder de vroegste christenen een geheim herkenningsteken.

‘Het heeft alles weg van een ceremoniële ruimte, een kerk... En die bevat maar twee afbeeldingen: de kruizen van Golgotha en de ichtus. Beide symbolen waren al in gebruik onder christenen vanaf het allereerste begin. En

gezien de complete afwezigheid van andere – latere – religieuze afbeeldingen lijkt het te gaan om een kerk uit een periode ver vóór alle andere kerken die in deze omgeving zijn gevonden.’

Thomas’ opwinding groeide. Hij beseftte onmiddellijk dat als deze ruimte écht zo oud was als hij inschatte, het een belangrijke impuls aan hun onderzoek zou kunnen geven. Na een dergelijke spectaculaire ontdekking zou het gemakkelijker worden onderzoeksgelden los te krijgen. Hij zag nieuwe artikelen voor zich, presentaties op internationale congressen... Het zou enorm veel deuren openen.

‘Ik dacht al dat dit u blij zou maken,’ zei Umut met een tevreden glimlach.

‘We moeten kijken hoe we deze ruimte zouden kunnen dateren,’ zei Thomas. ‘Heb je nog meer gevonden?’

‘Ik ben niet zo heel lang binnen geweest,’ zei ze. ‘We zullen het met meer mensen systematisch moeten onderzoeken, denk ik.’

‘Absoluut,’ antwoordde hij, terwijl hij van haar vandaan liep, de wanden met zijn licht beschijnend. ‘Wat mij betreft krijgt deze locatie de topprioriteit.’

Fascinerend toch, dacht Thomas, dat je de kans krijgt om een ruimte binnen te gaan waar al honderden jaren geen mens meer een stap heeft gezet...

Zijn telefoon gaf met een piepje aan dat de accu op twee procent stond.

‘Mijn telefoon is bijna leeg zie ik,’ zei hij. ‘De zaklamp vreet stroom. Laten we maar naar buiten gaan.’

‘Goed.’ Umut liep naar de uitgang en kroop naar buiten zoals ze binnen waren gekomen.

Net op het moment dat Thomas Umuts voorbeeld wilde volgen, viel zijn oog op een opvallend vlak stukje rotswand. Eerst dacht hij dat er zich enkele willekeurige krassen bevonden, maar toen hij dichterbij kwam zag hij dat de krassen er bewust ingekerfd waren. Het waren letters. Griekse letters, die verrassend goed leesbaar waren, maar die Umut blijkbaar gemist had. Een stukje van de rotsmuur leek er speciaal voor te zijn gladgeschuurd.

Met het zwakker wordende licht van zijn mobiel scheen hij op de regels die al vele eeuwen ongelezen waren gebleven. Hij sprak de Griekse letters stuk voor stuk hardop uit, als iemand die net leert lezen.

Thomas knipperde een paar keer met zijn ogen.

Hij kneep zijn ogen tot spleetjes en voelde met zijn vingers langs de tekens. 'Dit is vreemd,' stamelde hij. 'Heel vreemd.' Met trillende handen probeerde hij een foto van de korte tekst te maken.

'Komt u, professor?' klonk het van buiten.

Achterwaarts lopend begaf Thomas zich in de richting van de uitgang, met zijn voeten over de onregelmatige bodem slepend. 'Ik kom eraan!' riep hij. 'Ik kom eraan.'

Hij ging op zijn hurken zitten en wrong zich naar buiten.

Een klein uurtje waren ze bezig om de toegang tot de grot provisorisch weer dicht te maken. Met zand en kleinere stenen vulden ze de gaten tussen de stenen op. Na afloop bewonderden ze hun werk van een afstandje en concludeerden ze tevreden dat er niets was wat de aandacht van een toevallige voorbijganger zou kunnen trekken.

Er hing een allesomvattende stilte op de plek waar ze stonden.

Thomas veegde het zweet van zijn voorhoofd. Zijn gedachten gingen terug naar de tekst die hij op de wand had gelezen. Hij typte twee korte appjes op zijn telefoon.

Simon moest dit zien.

JEROEN WINDMEIJER heeft vele bestsellers (al meer dan 250.000 exemplaren verkocht!) op zijn naam staan. Windmeijer heeft een christelijke geloofsachtergrond, waar hij na zijn studententijd afstand van deed. De fascinatie voor het geloof, en dan met name voor Jezus en het vroege christendom, is gebleven.

TJARKO EVENBOER is schrijver en cartoonist. Hij schreef onder meer een christelijke bestseller waarin hij het geloof verdedigde. Toen hij later naar buiten bracht van zijn geloof te zijn gevallen zorgde dat voor een schokgolf in geloofskringen. Zijn grote Bijbelkennis en liefde voor geschiedenis en mythologie stellen hem in staat unieke verbanden te leggen.

Openbaring is de eerste samenwerking tussen deze topauteurs.

**BLIJF OP DE HOOGTE VAN ONS LAATSTE NIEUWS!
GA NAAR WWW.XANDERUITGEVERS.NL OM JE TE
ABONNEREN OP ONZE NIEUWSBRIEF**

**OF VOLG ONS OP INSTAGRAM EN FACEBOOK
@XANDERUITGEVERS**

Uitgegeven door Xander Uitgevers
www.xanderuitgevers.nl

Omslagontwerp: Mecob Design
Omslagbeeld: Trevillion Images
Auteursfoto: Bonnita Postma
Zetwerk: Michiel Niesen, ZetProducties

Copyright © 2023 Tjarko Evenboer, Jeroen Windmeijer en
Xander Uitgevers bv, Haarlem

isbn 978 94 0161 910 3 | nur 332

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te traceren. Mocht u desondanks menen rechten te kunnen uitoefenen, dan kunt u contact opnemen met de uitgever. Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Een vurige thriller vol
geschiedenis, religie en spanning

€ 24,99 - PAPERBACK - 464 BLZ

Een vurige thriller vol geschiedenis, religie en spanning

Jeroen Windmeijer en Tjarko Evenboer nemen je mee op een razend spannende religieus-historische ontdekkingsreis, vol explosieve onthullingen.

Simon Ryevaar is docent religieuze antropologie in Leiden en krijgt een mysterieus telefoontje van bevriend archeoloog Thomas, die in Turkije een grot met een vreemde inscriptie heeft ontdekt die verband houdt met het Bijbelboek Openbaring. Deze ontdekking zet alles wat zij – en de lezer! – denken te weten over de Bijbel definitief op zijn kop. Als Simon en Thomas op onderzoek uitgaan, is dat het begin van een levensgevaarlijke reis die hen dwars door Europa en daarbuiten leidt, op zoek naar de waarheid en op de vlucht voor mensen die hen ten koste van alles tegen willen houden...

Windmeijer en Evenboer combineren hun fenomenale kennis van de Bijbel én hun schrijftalent in deze meeslepende thriller, waarin zij een volledig nieuw en schokkend perspectief op de Bijbel verweven met een ijzersterke plot die de lezer beduusd achterlaat.

GRATIS EERSTE HOOFDSTUKKEN